

Araştırma Makalesi/Research Article
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2020; 2(1): 25-34
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2020; 2(1): 25-34

**EDİRNE KİTABELERİNE DAİR
[TANITIM]**

Ali İhsan ÖBEK*

ÖZ: Edirne, Osmanlı Devleti'ne yüz yıla yakın başkentlik yapmış bir kültür ve medeniyet şehridir. Birçok şair ve edebiyatçı yetiştiren bu şehir, aynı zamanda Türk kültürünü pek çok açıdan çeşitlendirmiş ve zenginleştirmiştir. Kültürel, coğrafi ve edebî yönden köklü bir mirasa sahip olan bu kentte, dün de üretilmiş fakat günümüze henüz kazandırılmamış birçok sanat ve edebiyat eseri araştırmacılar tarafından incelenmeyi beklemektedir. Edirne kitabeleri de bu nadir ve müstesna eserlerden biridir.

Bildiri olarak sunulmuş bu yazıda** tanıtım maksatlı genel bir girişten sonra, Edirne kitabelerine dair ana hatlarıyla bilgi verilmiş; ardından, yazı, tür ve içerik bakımından birbirinden farklı birkaç kitabe örneği sunulmuştur. Ayrıca, millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un Edirne'deki bir çeşmeye yazmış olduğu –ve daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olan– şiirine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, kitabeler, Mehmet Akif Ersoy.

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: urfalihsan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2328-9989

** Uluslararası Edirne Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 12-14 Ekim 2018, Trakya Üniversitesi Balkan Kongre Merkezi, EDİRNE.

Geliş Tarihi (Received): 31.05.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 08.06.2020

ON EDİRNE'S INSCRIPTIONS

ABSTRACT: Edirne is a city of culture and civilization and Ottoman Empire's capital city for about a thousand of years. The city produced many poets and man of letters and at the same time diversified and enriched Turkish culture in many respects. In this city that has a rooted cultural, geographical and literary heritage, a great number of works of art and literature that have been produced in the past and today are waiting for examined by researchers.

In this article, which was presented as a paper presentation formerly, after a general introduction for the purpose of description, informations about Edirne inscriptions are outlined; several examples of inscriptions differing in terms of writing, genre and content are presented. Also in the article, the poem of our national poet Mehmet Akif Ersoy, which was written for a fountain in Edirne –that has not been published anywhere before- is included.

Keywords: Edirne, inscriptions, Mehmet Akif Ersoy.

1. Kitabe:

• En yaygın ve basit tanımıyla *kitabe*, 'binaların kemerlerine, kapı üzerlerine, çeşme ve sebil gibi yapıların cephelerine konulan yazılı levha ve bu nevi levhanın yazısı' demektir. Ancak, mezar taşlarındaki yazılar da bu kapsamda olup ayrı bir önem ve ağırlığa sahiptir.

• Çeşitlilik arz etmekle birlikte kitabe, genelde karmaşık ve zorlu bir alandır. Sadece bir alanda uzmanlaşmış olmakla okunuşu ve anlaşılması zor olan, disiplinlerarası bilgi birikim isteyen özel bir alandır.

• **Tür ve nevileri:** Verdiğimiz örneklerde yeri gelince serpiştirilmiş olan tür ve nevilerine ilişkin şu kadarını söylemekle yetiniyoruz ki kitabeler; dil, üslup, imla, içerik ve istif bakımından en basitten en karmaşığa doğru çok geniş bir yelpazeye sahiptir:

- a) Arapça,
- b) Türkçe,

c) Çeşitli yazı türleriyle.

• **Kitabesi bulunan/yazılabilen yapılar:** Hemen hemen her tür yapıda kitabeyle karşılaşmak mümkündür. Bazen bir yapının birden fazla kitabesi olur. Buna göre kitabesi bulunan başlıca yapılar: *Bedesten; bina [dinî, askerî, sivil]; cami; çarşı; çeşme; dervişhane [tekke ve zaviye]; hamam; imaret; kasır; kervansaray; köprü; köşk; medrese; mezar; okul; saray; sebil; şadırvan...*

2. Edirne: Evliya Çelebi'ye göre Osmanlı'nın en büyük şehirlerindedir: İstanbul, Bursa, Edirne, Sofya, Belgrad, Budin, Saraybosna, Selânik... Diğer yandan Edirne demek, metrekare başına düşen tarihî eser bakımından Türkiye'nin bir numarası ve dünyada da yüzünün akı demektir. Osmanlıya bir asra yakın başkentlik yapmış olması, şehre tarihî doku ve zenginlik katmıştır. Bu nedenle de *menba'-ı ekâbirdir*, evliya ve şair yatağıdır.

3. Edirne ve Kitabeleri:

27

• Edirne ve Edirne'deki Yapılardan Bahseden Kaynaklar:

Genel:

Enîsü'l-Müsâmirîn,

Riyâz-ı Belde-i Edirne, [İsmen zikrettiği 98 kaynaktan yararlanmış].

Künhü'l-Ahbâr,

Lutfî Târîhi,

Naîmâ Târîhi,

Râşid Târîhi,

Tâcü't-tevârih,

Âşık Çelebi Tezkiresi,

Hasan Çelebi Tezkiresi,

Güftî Tezkiresi,

Riyâzî Tezkiresi...

Özel: [Sadece Edirne'deki kitabelere dair yazılan eserler].

F. Th. DIJKEMA, *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne*.

Oral ONUR, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*.

• **Edirne'deki Mimarî Eserler:**

Ahmet Badi Efendi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* başlıklı –pek yakın geçmişte Trakya Üniversitesi yayınları arasından çıkan– eşsiz eserine nazaran; bir asır evvel aşağı yukarı kayda geçen eserler [Satılan, yıktırılan, ortadan kaldırılan, yıkılmasına göz yumulan... dâhil]:

Cami	61 (15 selâtin; 46 hayır sahipleri),
Mescit	164,
Tekke/zaviye	56,
Medrese	49,
Merkat/türbe	103,
İmaret	9,
Mektep	53,
Çarşı/bedesten/arasta	4,
Han/kervansaray	24,
Han [Harap hâlde]	6,
Hamam	16,
Hamam [Harap hâlde]	19,
Sebil	13,
Havuz	10,
Çeşme	124,
Köprü	8,

Buzhane	8,
Kilise	18 [2 Ermeni, 2 Bulgar, 1 Katolik, 1 Frenk],
Sinagog	14

4. Kitabe Örnekleri [Okunuşları / Kısmen Türkçe Telaffuz]

- 1) Eski Cami [Resimdeki sadece *mimar kitabesidir*]

Kāle'n-Nebiyy 'aleyhi's-selām: *Men bená lillâhi mescid^{en} benAllâhu lehu beyt^{en} fî'l-cenne.*

Emera bi'imâreti hâze'l-câmi'i's-şerîf es-sultânü'l-mü'eyyed el-mücâhid el-murâbiṭ manşubu'l-livâ' kâhirü'l-a'dâ' nâşirü'l-'adli ve'l-iḥsân 'alâ ehli'd-dünyâ' es-sultân ibnü's-sultân ğıyâşü'd-dünyâ' v'ed-dîn *Muḥammed bin Bâyezîd Hân* ḥalledAllâhe sultânuhu ve evzaḥa 'ale'l-'âlemîne burhânehu fî muntaşafi Şevvâl sene *sitte ve 'aşera ve şemân mi'e* [= 816]

Kāle'n-Nebiyy aleyhisselâm: *İzâ re'aytümü'r-recüle yete'âhedü'l-mescide feşhidû lehu bi'l-îmân.*

Teşaddá bi'imāreti hâze'l-cāmi'i'l-'azīzi mi'mār^{en} ḥasīb^{en} iftiḥāru'ş-şudūr el-Ḥāc 'Alā'ü'd-dīn dāme 'izzuhu, el-'āmil 'Ömer bin İbrāhīm.

Kitabenin işaret edilmesi gereken bazı noktaları:

a) Arapça.

b) Mensur/düzyazı.

c) Amaca hizmet etmek üzere hadis nakli: [1. Peygamber buyurdu ki: "Her kim Allah için bir mescit/cami yaparsa Allah da ona cennette bir ev inşa eder." 2. Peygamber buyurdu ki: "Bir kişinin mescit/cami yaptırma konusunda ahitleştiğini/söz verdiğini görürseniz onun imanlı/mümin olduğuna şahadet/tanıklık edin."].

d) [İnşası Süleyman Çelebi tarafınca başlatılan] Eski Cami'nin Çelebi Sultan Mehmet tarafından tamamlandığı yaygın kanı/bilgi ise de, işbu kitabeye göre "yapılması emredilmiş"tir, tamamlanmamıştır/tamamlanmış değildir.

e) Mimar: Hacı Alâettin.

f) Usta: Ömer bin İbrahim.

• 2) **Çeşme Kitabesi I:** [Ayşekadın Camii müştamilâtından]

Şāhibü'l-ḥayrāt Ḥācī Muşlı ol 'ālīhimem

Germ édüb bu āb-ı pāki buldı ecr-i uḥrevī

Böyle bir pākīze ḥayr olmaz zehī zībā eşer

Vere şāhibḥayrına Bārī şafā-yı ma'nevī

Seyr eden erbāb-ı dil şad şevḳ ile édüb du'ā

Dédiler tārīhini ḥakḳā zehī ḥayr-i kavī حقا زهی خیر قوی [1057]

Kitabeden çıkarsamalar:

a) Türkçe.

b) Manzum. Klasik şiir.

c) Konuya göre üslup [Tüm kitabelerde].

d) Çeşme, bir hayır sahibi tarafından yaptırılmıştır. Camiden çok sonra yaptırılmıştır.

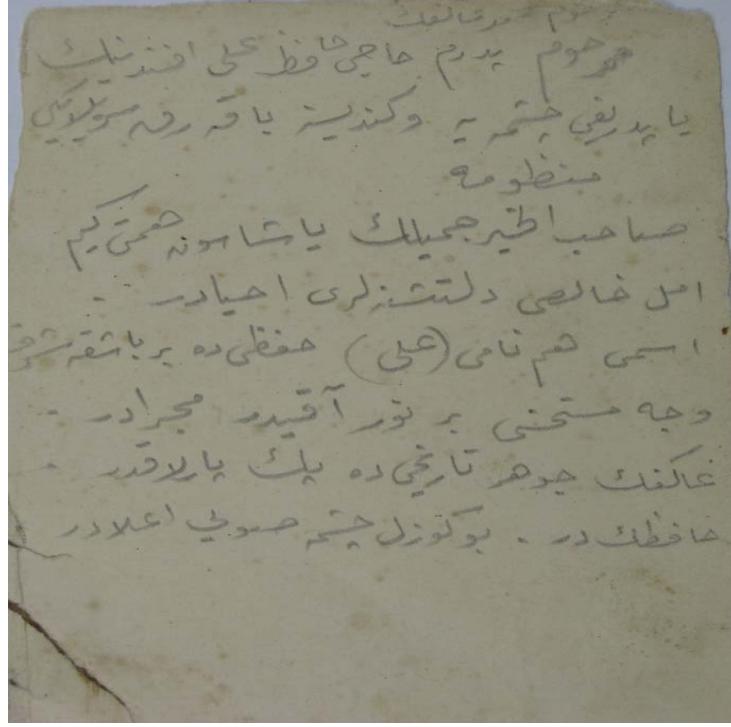
e) Yaptıran, Hacı Muslı/Musli/Muslu. [Ne var ki kitabesiyle hâlihazırda durduğu hâlde –Latin harfli– tabelanın bir köşesinde başka, diğer köşesinde bambaşka isim yazılıdır!] Oysa bu kitabenin dilinden, şiir tekniğinden... bu ismin *Muşli* olduğu kesindir. [Arapça *Muşlihu'd-dîn* kısaltması *Muşlih* ve Edirne/Rumeli ağzında *Muşli*].

f) Düz ebcet hesabı.

g) Ebcet hesabıyla düşülen tarihten, bin elli yedi [1057] yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. [Eski harflerle yazdığımız ibarelerin harf toplamı tamı tamına 1057 tarihini göstermektedir].

• 3) Çeşme Kitabesi II: [Nerede olduğu bilinmiyor]

Aşağıda belgesiyle birlikte okunuşunu ve buna dair söylenmesi gereken birkaç hususa değineceğimiz bu kitabenin varlığından bizi haberdar eden, kütüphanecilik deyince Edirne'de ilk akla gelen ağabeyimiz, çağdaş hâfız-ı kütüp Musa Öncel'e bu vesileyle minnet ve şükranlarımızı sunarız.

Merhūm Mehmed 'Ākif'in

Merhūm pederim Hacı Hāfız 'Alī Efendinin yapırdığı çeşmeye ve kendisine bakarak söylediği manzūme

Şāhibü'l-ḥayr-i cemīlin yaşasun himmeti kim

Emel-i ḥālişi dilteşneleri ihyādır

İsmi hem nāmı 'Alī ḥıfzı da bir başka şeref

Vech-i müstaḥseni bir nūr aqıdır mecrādır

'Ākif'in cevher-i tāriḫi de pek parlaqdır

Hāfız'ındır bu güzel çeşme suyu a'lādır

حافظکدر بو کوزل چشمه صوی اعلادر

[= 1312]

Kitabeden çıkarsamalar:

a) Çeşmeyi yaptıran hayırseverin –ismi yazılı olmayan– oğlunun notudur/vesikasıdır. [Ne zaman yazdığına dair bir ipucu yoktur].

b) Bu hayırseverin adı Ali'dir.

c) Hafız ve hacı da olan bu zatın mübarek/nurlu bir yüzü vardır [Bu samimi üsluptan/iltifatlardan da Mehmet Âkif'in Edirne'deki yakın dostlarından olduğu rahatlıkla tahmin edilebilir].

d) Mehmet Âkif, bir anlamda doğaçlama sayılabilecek şekilde kitabeyi söylemiştir.

e) [Sadece noktalı harflerden hesaplanacak] kitabe tarihi, Mehmet Âkif'in Edirne'de bulunduğu yıllarla [1894-6] örtüşmektedir.

• 4) Nişan Taşı Kitabesi: [Sarayıçi]

Seyâhat kıldı Hân ' Abdü'l- ' azîz Evrôpa iklimin

Zehî ' Oşmâniyâna bâ ' iş-i i ' lâ-yı şân oldu

Ahâlî ' avdet-i şâhânesinde êtdi şehrayîn

Bu cây-i dilgüşâda işte bu seng-i nişân oldu

a) Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati dönüşünde [planlanan] Edirne ziyareti münasebetiyle yazıldığı anlaşılmaktadır.

• 5) Mezartaşı Kitabesi: [?]

Emr-i Hâk'la Fethibegzâde civân ' Abdü'l-hamîd

Çabrine vârsün Hüdâ bü-y-i cinândan râyiha

Gel ziyâret eyle kabir-i pâkini lutf êt du ' â

Bu civân ' Abdü'l-hamîd Beg rûhuna bir fâtiha

Anlaşıldığı kadarıyla:

a) Fethi Bey adlı bir vatandaşın Abdülhamit ismindeki oğlu.

b) Eceliyle ve pek genç yaşta ölmüş.

c) İçten ve yalın bir üslûp.

d) [Vakti saati geldiğinde ecel şerbetini içecek olan] dirilere ölümü hatırlatma ve Fatıha okuma alışkanlığı kazandırma.

•6) **İkikapılı Han Kitabesi:** [Eski Cami yakınında / *Riyâz-ı Belde-i Edirne*]

Arapça olan kitabede iki üst düzey devlet erkânınca “helâl paradan” bir milyon üç yüz bir bin dokuz yüz yirmi dirhem harcandığı belirtilmektedir:

Elfü elf [bin kere bin]; *şelâşe mi'ete elf* [üç yüz bin]; *elf* [bin]; *tis'a mi'e* [dokuz yüz]; *'işrîn* [yirmi].

Kaynakça

Ahmet Bâdi Efendi (2014), *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu (Haz.), İstanbul: Trakya Üniversitesi Yayınları.

DIJKEMA, Fokke (1977), *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions In Edirne*, Leiden: E. J. Brill.

KARAKUYU, Mehmet (2011), “Evliya Çelebi’ye Göre 17. Yüzyılda Edirne’nin Şehir Coğrafyası ve Kültürel Hayat”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 124-49.

MERİÇ, Rıfki Melûl (2013), *Şehrin Hüznü: Edirne’nin Tarihi ve Mimarî Eserleri Hakkında*, İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

ONUR, Oral (1972), *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul: Yenilik Basımevi.

ÖZBARAN, Salih (1978), “F. Th. Dijkema, *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions In Edirne* (Edirne’de Osmanlı Kitabeleri [E. J. Brill], Leiden, 1977”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: IX. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 474-5.

TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit (2001), *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.